

УДК 811.111'27

Л. В. Мудрик – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Н. В. Єфремова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Особенности функционирования невербальных коммуникативных компонентов у ситуации приглашения

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ імені Лесі Українки

Статтю присвячено вивченню функціональних особливостей невербальних засобів, що вживаються на позначення запрошення в сучасній англійській мові. Виділено найбільш типові невербальні комунікативні компоненти в ситуації запрошення, а також розкрито їхню прагматичну функцію.

Ключові слова: невербальні комунікативні компоненти, кінесика, просодія, проксемика, такесика, номінація невербальних компонентів комунікації, ситуація запрошення.

Мудрик Л. В., Ефремова Н. В. Особенности функционирования невербальных коммуникативных компонентов в ситуации приглашения. В статье рассматриваются функциональные особенности невербальных средств, которые используются для обозначения приглашения в современном английском языке. Выделяются наиболее типичные невербальные коммуникативные компоненты в ситуации приглашения, а также раскрывается их прагматическая функция.

Ключевые слова: невербальные коммуникативные компоненты, кинесика, просодия, проксемика, такесика, номинация невербальных компонентов коммуникации, ситуация приглашения.

Mudryk L. V., Yefremova N. V. Functional Peculiarities of Nonverbal Communicative Components in the Invitation Situation. The article deals with the functional peculiarities of the nonverbal means used for designating invitations in modern English. The most typical nonverbal communicative components in the invitation situation are singled out and their pragmatic function is revealed.

Key words: nonverbal communicative components, kinesics, prosody, proxemics, tactile behavior, nonverbal communicative components nomination, invitation situation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень із проблеми. Хоча найбільш прийнятним засобом передачі інформації є словесне мовлення, важливу роль у процесі спілкування відіграють невербальні компоненти комунікації (НВК), що супроводжують вербальні знаки. Вивчення невербальної комунікації викликає особливий інтерес на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Останнім часом з'являються наукові роботи, присвячені вивченню невербальних комунікативних компонентів із погляду функцій, що виконуються ними в процесі комунікації (І. Н. Горелов [2], Г. В. Колшанський [3], В. А. Лабунська [6] та інші). Об'єктом лінгвістичних досліджень стають також одиниці номінації невербальних компонентів комунікації (Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров [1], Г. Ю. Крейдлін [4], Л. В. Солощук [8], О. А. Стародубцева [9], О. А. Янова [10] та інші). Однак залишається невивченою роль невербальних компонентів спілкування з позиції їх функціонування в комунікативній ситуації запрошення, що й обумовлює **актуальність** дослідження.

Метою статті є виявлення найбільш типових невербальних компонентів спілкування в комунікативній ситуації запрошення, а також вивчення особливостей їх функціонування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Невербальними складниками комунікації є компоненти немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної (а саме моторно-вокалічної) діяльності під час комунікації та використовує поряд з вербальними засобами

через набуття ними комунікативно значущого характеру в процесі спілкування [8, 31].

На думку Г. Ю. Крейдліна, існує два типи невербальної поведінки людей: 1) поведінка, орієнтована на досягнення кооперації з партнером, що відображає рівень соціалізації та компетентності людини і 2) поведінка, спрямована на домінування в комунікативному акті [5, 133]. Оскільки запрошення функціонує в комунікативній ситуації співпраці, при аналізі невербальних засобів вираження запрошення нас цікавить перший тип поведінки, тобто поведінка, спрямована на встановлення гармонійних стосунків між мовцем й адресатом.

Щодо розміщення невербальних компонентів комунікації в ситуації запрошення виділяємо ініціальну, медіальну та фінальну позиції, кожна з яких є функціонально обумовленою.

В ініціальній позиції невербальні засоби інформують адресата про зміст вербальної частини висловлення, тобто створюють емоційний фон подальшого словесного вираження:

(1) *«She was about to run away without a word when Topaz **said gently**: “Please come in and sit down. You look so tired. I haven’t much to offer, I’m afraid, but the water from the spring near here is very pure»* [3, 128].

(2) *«His **hand had caught hers** again and **held it very tightly**. «Will you come to Pepe’s with me on Saturday?» «I don’t think I want to go there»* [2, 35].

В медіальній позиції невербальні засоби супроводжують зміст вербального повідомлення й тим самим маркують його прагматичну спрямованість:

(3) *«Would you like to go to the kitchen now, Tobermory», **asked Lady Blemley politely**, «and see if the cook has got your dinner ready?» «No, thank you», said Tobermory»* [4, 86].

(4) *«Madame Zolta suddenly turned her wizened giraffe neck to crane my way, and those sharp little beady eyes saw me sitting tensely, watching like an eagle. “Hey, you Catherine, she **called with great enthusiasm**, Come, she gestered, sit by my side»* [1, 221].

У фінальній позиції невербальні засоби, взаємодіючи з вербальними, підсилюють комунікативну інтенцію запрошення:

(5) «*Would you like to go back to the auberge?*» **said Melissa gently**» [14, 37].

Аналіз ілюстративного матеріалу показав, що в англomовному дискурсі для вираження запрошення трапляються номінації кінесичних невербальних засобів (міміко-жестових компонентів, таких, як: *відчинити широко двері, тримати склянку на відстані витягнутої руки, підняти брови, посміхнутися* тощо), номінації просодичних (фонаційних) НВК, які характеризують голос комуніканта (*запросити з натхненням, із захопленням, сказати лагідно, нетерпляче, зі сміхом* тощо), а також номінації такесичних НВК (*поцілунки, обійми, поплескування по плечу* тощо). Інколи у реалізації значення запрошення беруть участь візуальні та проксемічні засоби невербальної комунікації.

Як свідчить фактичний матеріал, у ситуації запрошення можуть бути присутні одночасно декілька номінацій НВК різноманітної природи (міміки й жестів, фонації й такесики, фонації й жестів, такесики й проксеміки, візуального контакту й такесики тощо).

Розглянемо детальніше НВК на позначення запрошення в англomовному дискурсі.

Типовими у комунікативній ситуації запрошення є кінесичні невербальні компоненти, які позначені в тексті такими номінаціями: *to wave one's hand, to wave the bottle, to open the door fully, to gesture, to hold out one's glass at arm's length, to turn one's back on smb., etc.* Наведемо приклади:

(6) «*Will you share a drop with me?*» he says, **waving the bottle** so I can see it. I think it's whisky or summat, so I say no thank you. I don't like whisky. "All right then", he says, putting it back in his pocket» [17, 108].

(7) «*Is it important to you, to find an eyewitness?*» "Yes." "*Would you come in, please, Mr...?*" "Erlich, ma'am. Bill Erlich." She **opened the door fully**. He walked into the hall, and brushed his feet hard on the mat» [15, 87].

(8) «*When all were supplied, Mr Rugg rose, silently **holding out his glass at arm's length** above the centre of the table, by that gesture invited the other three to add theirs, and to unite in a general conspiratorial clink*» [6, 98].

У наведених вище прикладах такі жести, як помахати пляшкою, відчинити широко двері, тримати склянку на відстані витягнутої руки збільшують комунікативно-інтенційну силу запрошення.

Важливу роль у реалізації значення запрошення відіграє міміка, яка включає вираз обличчя, рух брів, губ, посмішку. Обличчя, як засіб невербальної комунікації, має здатність виражати різні емоційні відтінки та внутрішні емоційні переживання, тобто, вираз обличчя є комунікативно значущим [7, 10]. Міміка на позначення запрошення представлена в художньому дискурсі такими одиницями: *to grin, to lift one's eyebrow, to put on a proper smile, lovely smile, huge smile, etc.* Наприклад:

(9) «*George, that water looks so good, I can't wait any longer!*» Nancy called out, choosing to ignore Steve's comment. "Come on in!" George said, **grinning**» [7, 57].

(10) «*Leigh **lifted a speculative eyebrow**, then **turned his back** on her to say, 'Will you dance with me, Elizabeth?' 'Thank you. I should like to, very much*» [16, 214].

У цих діалогічних контекстах емоційний стан мовця під час здійснення мовленнєвого акту запрошення підтверджується мімікою мовця (*grinning*) (приклад 9), а також поєднанням міміки (*lifted a speculative eyebrow*) із жестом (*turned his back on her*) (приклад 10).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що посмішка, як різновид семантики виразу обличчя [5, 337], є досить поширеним невербальним засобом інтенсифікації запрошення. Наприклад:

(11) «*Will you come and see me? Because I'm counting on you, you know*», asked he with a **huge smile** on his face» [9, 36].

(12) «*Abigaile refused to let anything ruin her perfect evening. **Putting on a proper smile**, she clapped her hands together. "Dinner is served, everyone," she trilled. Shall we make our way into the dining room?*» [5, 441].

Вищенаведені приклади свідчать про те, що в ситуації запрошення посмішка виступає яскравим індикатором внутрішнього стану мовця, його дружніх почуттів та прихильного ставлення до адресата.

Певне місце в комунікативній ситуації запрошення займають номінації фонаційних засобів – інтонація, голосові модуляції (сила голосу, його гучність й тембр, ритм і темп мовлення, діапазон тональності, особливості дикції, паузація), за допомогою яких відображаються різноманітні почуття мовця та його психологічний стан.

Проаналізовані висловлення запрошення репрезентуються в авторських ремарках такими одиницями, як: *to call (invitingly, with great enthusiasm)*, *to say (stalling, gently, clearly)*, *to ask politely*, метафоричними виразами: *voice ran with honey*, *voice ran with laughter*, *voice lost its caustic edge*, які характеризують гучність, ритм, тембр й інтонацію голосу. Розглянемо наступні приклади:

(13) «*She was about to turn away without a word when Topaz **said gently**: “Please come in and sit down. You look so tired. I haven’t much to offer, I’m afraid, but the water from the spring near here is very pure» [3, 37].*

(14) «*When Sweetheart spoke again, her **voice had lost its caustic edge**. “Shall we go out to see a film tonight, Frankie? Just you and me? We could see Jane Russel again at the Empire, or walk up to the Arcadian to see Sanders of the River. I think it would be nice to see the Jane Russell film again, don’t you, dear?” Frankie nodded vigorously» [13, 102].*

(15) «*She said, Elizabeth, come to my picnic,”and her **voice ran with honey**. And she said, “Hywel, will you come to my picnic?” and her **voice ran with laughter**» [8, 85].*

(16) «*Mr. Winslow,” I **called invitingly**, “Come and dance with me, just as you danced with my mother fifteen years ago, when I was twelve and hiding above, and she wore a gown just like one I have on now.” Bart was vividly jolted» [1, 221].*

У цих прикладах голосові модуляції (*said gently, voice had lost its caustic edge, voice ran with honey, voice ran with laughter, called invitingly*) передають різні емоційні стани мовця залежно від того, як він почувається в ситуації запрошення.

У ситуації запрошення чималу роль відіграють стосунки між комунікантами, які можуть передаватися такесичними засобами (дотик, поплескування по плечу, рукостискання, поцілунок, обійми тощо).

Такесичні компоненти на позначення запрошення вербалізуються в художньому дискурсі переважно у вигляді таких номінацій: *to take smb's hand, to take smb into one's arms, to take smb by both shoulders, to touch smb's arm, to touch a finger to smb's lip, to place a hand on smb's shoulder, to kiss smb*, etc. Наприклад:

(17) «*Mike touched her arm. "Let's go through the park." Vivian laughed. "That's an old line I've heard before"*» [17, 53].

(18) «*He took her into his arms, tipping her face up to his. "Tell me, Miss Fox, was my persuasion powerful enough? Will you come to Clem's party with me?" "Yes." She stood on tiptoe to kiss him*» [11, 82].

(19) «*Mr Blandois, taking him by both shoulders again, rolled him about a little in his former merry way, then drew his arm through his own, and invited him to come off and drink a bottle of wine*» [6, 22].

У наведених прикладах мовець, вдаючись до таких такесичних засобів, як дотик, обійми та поплескування по плечу (*touched her arm, took her into his arms, taking him by both shoulders*) намагається скоротити дистанцію із співрозмовником, встановити з ним контакт і в такий спосіб переконати його прийняти запрошення.

Слід також зазначити, що, висловлюючи запрошення, мовець може використовувати декілька засобів невербальної комунікації одночасно. Так, поєднання такесичного невербального компонента (*took her into his arms, taking him by both shoulders*) з кінесичним (*tipping her face up to his, rolled him about a little, drew his arm through his own*) посилює перлокуцію запрошення, експлікуючи позитивне ставлення до адресата (приклади 18, 19).

У наведеному нижче прикладі спостерігається доречне поєднання такесичного невербального засобу (*touched a finger to her lower lip*) з візуальним (*they gazed at each other*), що доповнюють один одного.

(20) «*They gazed at each other in silence, then Penry touched a finger to her lower lip. "Leonora, will you come to Wales next weekend? See my house – try it on for size, as it were? Will you come?" She nodded, her eyes like stars, her pulse racing at the implication in his words. "I'd love to"*» [11, 94].

Проксемічні, тобто просторові параметри в ситуації запрошення також мають комунікативну значущість.

Просторові засоби на позначення запрошення передають лексичними одиницями, що вказують на відстань між комунікантами та їхнє розташування відносно один одного в процесі мовленнєвої взаємодії: *to move closely, to hold smb more closely, to draw near, to come close, etc.*

Проаналізуємо такі приклади.

(21) «*For a moment, he **held her more closely**. “Look, I know that one shouldn’t mix business with pleasure, but if I asked you again, would you come out with me? “Of course» [10, 38].*

(22) «*Let’s go through the trees.” He **took her hand** and they **moved closely together**» [12, 54].*

У наведених вище прикладах проксемічні невербальні засоби (*held her more closely, took her hand*) зменшують комунікативну відстань між співрозмовниками та сигналізують про близькі стосунки між ними. Поєднання проксемічного невербального засобу (*they moved closely together*) з такесичним (*took her hand*) вказує на ніжне та доброзичливе ставлення мовця до адресата (приклад 22).

Висновки. Проведене дослідження дає підставу стверджувати, що в ситуації запрошення невербальні комунікативні компоненти характеризуються своєрідністю функціонування та специфікою прагматичної функції. Уживаючись поряд з вербальними знаками, невербальні компоненти комунікації виконують роль інтенсифікаторів іллокутивної сили висловлень запрошення. Прагматична функція невербальних комунікативних компонентів у ситуації запрошення полягає в здійсненні емоційно-психологічного впливу на адресата. Вживаючи різноманітні невербальні засоби, мовець намагається переконати його прийняти запрошення й так встановити з ним гармонійні стосунки.

Невербальні комунікативні компоненти передають ставлення мовця до співрозмовника (наприклад, доброзичливе, дружнє, ніжне, стримане тощо), а також виражають різні емоційні стани мовця (наприклад, радість, захоплення, задоволення, бадьорість, меланхолію, печаль тощо) залежно від того, як він почувається в ситуації запрошення.

Як засвідчує фактичний матеріал, найбільш ефективними номінаціями невербальних засобів на позначення запрошення є кінесичні засоби (міміко-жестові компоненти, такі як: помахати рукою, нахилитися, підняти брови,

посміхнутися тощо), особливості голосу (фонаційні маркери), що сигналізують слухачеві про різноманітні почуття мовця, міру його щирості. Важливими є також такесичні невербальні компоненти (у вигляді жестів-дотиків, обіймів, поцілунків, поплескування по плечу тощо), які сигналізують про ставлення мовця до адресата та стосунки між співрозмовниками. Менш типовими в ситуації запрошення є номінації візуальних та проксемічних невербальних засобів.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективним є вивчення невербальних форм поведінки комунікантів у ситуації запрошення в етнокультурному аспекті. Дослідження впливу гендерного чинника на невербальну поведінку мовців у ситуації запрошення також стане матеріалом наших подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. О своеобразии отражения мимики и жестов вербальными средствами / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров // Вопросы языкознания. – 1981. – № 1. – С. 36–47.
2. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М. : Наука, 1980. – 88 с.
3. Колшанский Г. В. Паралингвистика / Г. В. Колшанский. – М. : Высшая школа, 1974. – 83 с.
4. Крейдлин Г. Е. Улыбка как жест и как слово / Г. Е. Крейдлин, Е. А. Чувилина // Вопросы языкознания. – 2001. – № 4. – С. 66–93.
5. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык / Е. Крейдлин. – М. : Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.
6. Лабунская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход) / В. А. Лабунская. – Ростов : Изд-во Ростовск. ун-та, 1986. – 136 с.
7. Мягкова Е. Ю. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психолингвистического исследования / Е. Ю. Мягкова. – Воронеж : Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1990. – 110 с.
8. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі / Л. В. Солощук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
9. Стародубцева О. А. Лексико-семантичні засоби кінетичної характеристики комуніканта : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / О. А. Стародубцева. – К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 18 с.
10. Янова О. А. Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. А. Янова. – К. : Київський нац. лінгв. ун-т, 2001. – 19 с.

список джерел ілюстративного матеріалу

1. Andrews V. *Petals on the Wind* / V. Andrews. – N. Y. : Pocket Books, 1980. – 375 p.
2. Ashe J. *Sweet Deceiver* / J. Ashe. – L. : Richmond : Surrey : Mills & Boon, 1993. – 256 p.
3. Bennetts P. *Topaz* / P. Bennetts. – UK : Magna Print Books, 1988. – 206 p.
4. Border R. *Tooth and Claw* / R. Border. – Oxford : Oxford Bookworms Edition, 1991. – 391 p.
5. Collins J. *Vendetta. Lucky's Revenge* / J. Collins. – N.Y. : Harper Paperbacks, 1997. – 608 p.
6. Dickens Ch. *Little Dorrit* / Ch. Dickens. – L. : Penguin Group, 1976. – 223 p.
7. Drew N. *The Haunting of Horse Island* / N. Drew. – N.Y. : A Minstrel Book, 1990. – 151 p.
8. Ellis A. *Unexpected Laughter* / A. Ellis. – L. : Gerald Duckworth & Company Ltd, 1985. – 243 p.
9. Fitzgerald S. *Novels* / S. Fitzgerald. – N.Y. : Scribner, 1999. – 265 p.
10. Francome J. *Stone Cold* / J. Francome. – L. : Headline Book Pul. Plc., 1990. – 349 p.
11. George C. *Out of the Storm* / C. George. – L. : Richmond, Surrey: Mills & Boon, 1991. – 276 p.
12. Hailey A. *The Final Diagnosis* / A. Hailey. – Л. : Изд-во Просвещение, 1978. – 170 с.
13. Highsmith D. *Frankie* / D. Highsmith. – L. : Bantam (Corgi), 1990. – 280 p.
14. Rowlands B. *Over the Edge* / B. Rowlands. – L. : Cornet Books, 1993. – 538 p.
15. Seymour G. *Condition Black* / G. Seymour. – L. : Fontana Press, 1991. – 142 p.
16. Walsh Sh. *Until Tomorrow* / Sh. Walsh. – L. : Random House: UK Ltd, 1993. – 516 p.
17. Watts N. *Billy Bayswater* / N. Watts. – L. : Sevenoaks, Kent: Holder & Stoughton Ltd, 1990. – 251 p.

Статтю подано до редколегії
21.03.2012 р.